

Matični broj građana (MBG) i osobni identifikacijski broj (OIB)

Gordana Muraja, magistra prava

Iako je svakome od nas iz osobnog iskustva poznato da OIB koristimo u pravnom prometu gotovo svakodnevno pa smo već pomireni s brojnim situacijama u kojima se od OIB nas traži, svako toliko se ipak susretnemo s time da ima još dvojbi o tome kakav je to podatak, kome smo ga dužni priopćiti i na koji ga je način osoba kojoj smo ga priopćili ovlaštena koristiti.

1. Uvod

Osobni identifikacijski broj, o kojem najčešće govorimo koristeći kraticu OIB, u primjeni je od 1.1.2009. godine jer je s tim datumom počela primjena Zakona o osobnom identifikacijskom broju¹.

U ovom članku pozabavit ćemo se samo osnovnim pojmovima, kako su uređeni Zakonom i Pravilnikom o osobnom identifikacijskom broju a više ćemo se baviti odgovorima na pitanja koja smo naznačili u uvodu.

2. Matični broj građana (MBG)

OIB ćemo puno bolje staviti u kontekst ako se prisjetimo da smo jedinstveni matični broj građana, odnosno JMBG koristili u pravnom prometu i odnosima s državnim tijelima i u prije nastanka Republike Hrvatske kao samostalne države.

Utvrđivanje i dodjeljivanje jedinstvenog matičnog broja građana bilo je uređeno republičkim propisima. Zakon o jedinstvenom matičnom broju građana donesen je 1981. te je mijenjan još dva puta, 1982. i 1988. no u vrijeme razdruživanja od nekadašnje države bio je na snazi i u primjeni.

¹ Narodne novine, br. 60/08.

Zamijenio ga je Zakon o matičnom broju² objavljen u Narodnim novinama 21.2.1992. godine koji je stupio na snagu danom objave. Iako se promijenio naziv zakona pa je iz naslova izbačen pridjev "jedinstveni", sâm Zakon je uređivao upravo jedinstveni matični broj građana i matičnog broja stranca kao identifikacijske oznake koja služi za povezivanje podataka u službenim evidencijama. Matični broj određivao se na temelju podataka iz matične knjige rođenih i knjige državljana. Strancima se određivao ako im je u Republici Hrvatskoj odobreno trajno nastanjenje, boravak s poslovnom vizom, produženi boravak ili priznat status izbjeglice, a na temelju podataka sadržanih u odluci kojom je strancu odobreno stjecanje nekog od ovih statusa i prema mjestu prebivališta osobe kojoj je dodijeljen.

Zanimljivo je za primijetiti da ovaj propis uopće ne uređuje pitanje u kojim je situacijama građanin dužan svoj matični broj dati, i kome, i na koji se način on smije koristiti. Ovo je pitanje bilo uređeno posredno, drugim propisima koji su tražili da se kod izdavanja osobne iskaznice na odgovarajućem mjestu upiše JMBG, pa je iz toga slijedilo da ga moramo imati ili su obvezivali, primjerice, poslodavci da u evidencije o radnicima unose i podatak o jedinstvenom matičnom broju građana.

Zakon je izmijenjen 2002., deset godina nakon donošenja, te je upravo ovom izmjenom iz naziva brisan pridjev "jedinstveni" pa sad imamo "samo" matični broj građana. Ipak, u svakodnevnom govoru, u rijetkim situacijama u kojima nam je on još uvijek neophodan, od nas će u pravilu tražiti JBMG. Ovim je izmjenama u tekst Zakona unesena i odredba da se matični broj ne može upisivati u isprave građana. Istovremeno je utvrđeno i to da se matični broj građanina dodjeljuje samo državljanima Republike Hrvatske te su stranci brisani iz ovog propisa.

Matični broj građana i dalje se dodjeljuje svakom građaninu državljaninu Republike Hrvatske kao identifikacijska oznaka hrvatskih državljana koja služi za povezivanje podataka u službenim evidencijama. Određuje ga policijska uprava ili policijska postaja Ministarstva unutarnjih poslova po službenoj dužnosti, a na temelju podataka o kojima nadležna tijela vode službenu evidenciju: matice rođenih i knjige državljana.

Ni izmjena Zakona o matičnom broju iz 2002. nije donijela odredbe koje obrađuju pitanje kome je građanin dužan na zahtjev priopćiti MBG. No iz odredbe st. 2. čl. 1. vidimo da je namjena matičnog broja povezivanje podataka u službenim evidencijama. Iz toga slijedi da smo ga dužni priopćiti jedino tijelima koja vode službene evidencije.

² Narodne novine, br. 9/92. i 66/02.

Iako poslovanje banke mora biti u skladu s propisima od kojih neki uključuju i obvezu banke na prikupljanje priličnog skupa podataka o strankama, banke nisu u krugu osoba koje vode službene evidencije u ovom smislu u kojem taj pojam koristi Zakon o matičnom broju. Isto tako ni posebnim propisima (primjerice, Zakonom o kreditnim institucijama) nisu obavezane na prikupljanje MBG o korisniku.

Pravilnik o Jedinstvenom registru računa³ utvrđuje obvezu banke da u jedinstveni registar računa upiše matični broj za pravne osobe i za fizičke osobe koje obavljaju neku vrstu registrirane djelatnosti. No tu se ne radi o matičnom broju građana. Za potrebe poslovanja i fizičke osobe koje obavljaju registriranu djelatnost mogu od Državnog zavoda za statistiku zatražiti utvrđivanje matičnog broja kojim će udovoljiti zahtjevima Pravilnika. Iz svega navedenoga slijedi da korisnik nije obavezan banci staviti na raspolaganje podatak o svom matičnom broju, odnosno da banci na raspolaganje treba staviti jedino OIB.

3. Osobni identifikacijski broj

Prijedlog zakona kojim je uveden osobni identifikacijski broj popraćeno je⁴ razlozima usklađivanja s pravnom stečevinom Europske unije, osobito radi usklađivanja sa zajedničkim sustavom poreza na dodanu vrijednost s ciljem ostvarivanja preduvjeta za stjecanje punopravnog članstva u EU.

Drugi cilj koji se donošenjem ovog zakona želio postići je bolje povezivanje svih službenih evidencija koje se vode u Republici Hrvatskoj o osobama i o imovini, kako za potrebe porezne politike, tako i za povećanje djelotvornosti svih državnih i drugih institucija u borbi protiv korupcije, kao i provođenju mjera socijalne politike.

No u kolektivnom sjećanju će ostati da je, za razliku od JMBGa iz čijih se prvih 7 znamenki mogao pročitati datum rođenja, OIB donio takvu konstrukciju brojeva koja ne omogućava da se iz nje saznaju i dodatni podaci o njegovom obvezniku. Deset znamenki OIBa rezultat su slučajnog odabira, a jedna znamenka je kontrolni broj.

³ "Narodne novine", br. 156/13. i 017/16.

⁴ kako možemo pročitati u prijedlogu Zakona dostupnom na stranicama Sabora Republike Hrvatske

4. OIB - osnovni pojmovi

Osnovni pojmovi uređeni su čl. 5. Zakona o OIBU koji utvrđuje:

Osobni identifikacijski broj je stalna identifikacijska oznaka njegovog obveznika koja se koristi u službenim evidencijama, u svakodnevnom radu i kod razmjene podataka.

Obveznici osobnoga identifikacijskog broja su hrvatski državljani, pravne osobe sa sjedištem na području Republike Hrvatske i strane fizičke i pravne osobe kod kojih je nastao povod za praćenje. Iako **povod za praćenje** nije uređen zakonskom definicijom, u brošuri Porezne uprave o OIBu i stranim osobama navodi se kao primjer upis u službene evidencije i/ili stjecanje statusa poreznog obveznika.

Korisnici osobnoga identifikacijskog broja koriste ga za povezivanje podataka u službenim evidencijama, u svakodnevnom radu i kod razmjene podataka, a to su državna tijela, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravne osobe koje se dijelom financiraju, izravno ili neizravno, iz sredstava proračuna ili kojima su osnivači, odnosno jedan od osnivača Republika Hrvatska, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te pravne osobe kojima su povjerene javne ovlasti.

Službena evidencija (koja može biti nazvana i registar, upisnik, popis, matica i dr.) vodi se o osobama i imovini, imovinskim pravima i obvezama, a ustanovljena je posebnim propisom, odnosno općim aktom korisnika broja.

5. Korištenje osobnog identifikacijskog broja

Kako uređuje čl. 6. st. 1. Zakona, osim korisnika koji ga unose u službene evidencije i na to su obavezani posebnim zakonom, i sâm obveznik OIBa obavezan je koristiti dodijeljeni mu identifikacijski broj:

- na svim prijavama i podnescima kojima saobraća s korisnicima broja,
- na ispravama kao što su računi, potvrde i slično, a koje koristi u obavljanju djelatnosti
- u elektroničkom poslovanju i poslovima platnoga prometa.

Stavak 2. ovog članka uređuje situaciju u kojoj obveznik OIBa, primjerice poslodavac, koji je i sam obveznik, ima obvezu koristiti OIB drugog obveznika, odnosno OIB radnika radi ispunjavanja obveza koje mu država nameće. Njegovu obvezu, a ujedno i ovlaštenje da to učini nalazimo u čl. 6, st. 2. Zakona koji utvrđuje da je obveznik OIBa obavezan koristiti osobni OIB drugog obveznika:

- na računima, a prema posebnim propisima
- u izvješćima, prijavama i obrascima na kojima se navode drugi obveznici broja, a koji se podnose ili dostavljaju korisnicima broja.

Iz ovih nekoliko osnovnih pojmova i načina njihovog utvrđivanja vidimo da je Zakon napisan zanimljivom tehnikom.

U stavku 1. uređena je situacija koje su obveze obveznika OIBa i u kojim ga situacijama mora koristiti. Međutim, stavak 2. uređuje ovo pitanje na takav način da propisuje da obveznik ima obvezu koristiti OIB drugog obveznika u izvješćima, prijavama i obrascima koje dostavlja korisnicima broja. Iz ovakve formulacije slijedi da, primjerice, poslodavac mora navesti OIB radnika u svim izvješćima, prijavama i obrascima koje dostavlja državnim tijelima, u skladu s propisima o radu. U ovom se tekstu obveza radnika da poslodavcu stavi OIB na raspolaganje zapravo nigdje ne spominje.

No iako nema izričito zakonom propisane obveze ne možemo zaključiti da ga u ovakvoj situaciji obveznik ne mora staviti na raspolaganje. Na korištenje OIBa obavezani su svi jednako, ako jedna strana ima obvezu njegova korištenja, onaj tko taj podatak treba staviti na raspolaganje zapravo nema mogućnost to odbiti, i on je u obvezi, iako posredno.

Poslodavac koji nema OIB radnika s kojim je zaključio ugovor o radu ne može tog istog radnika prijaviti na obavezna osiguranja. Kod obračuna plaće poslodavac je u obvezi obračunati i poreze i doprinose te ih kao isplatitelj i isplatiti ali porezni obveznik je radnik - koji je u obvezi Poreznoj upravi, kao jednom od korisnika OIBa, staviti na raspolaganje podatak o svom OIBu i primitcima. Iz toga slijedi da u jednoj mjeri oni koji od nas traže OIB ne ispunjavaju samo svoje obveze nego imaju obvezu da se staraju i da mi ispunimo svoje obveze prema državi.

6. Je li OIB tajni podatak?

Sam Zakon se o ovom pitanju nije ni na koji način bavio. To je i logično jer iz njegovih odredbi slijedi i priroda OIBa: podatak koji smo obavezni koristiti kako bismo državi i svima koji su obveznici i korisnici omogućili da nas na jedinstven način identificiraju. Po prirodi stvari, želimo koristiti jedinstveni identifikator za svaku pravnu i fizičku osobu, tu se već iz praktičnih razloga nikako ne može raditi o tajnom podatku. Druga okolnost koja nas na to upućuje je i činjenica da Zakon ne sadrži odredbe koje bi o OIBu govorile kao o tajnom podatku.

U brošuri za korisnike u izdanju Porezne uprave, objavljenoj⁵ kod uvođenja OIBa na mrežnim stranicama možemo pročitati: *"Osobni identifikacijski broj nije tajni podatak. Osobni identifikacijski broj je nov, učinkovit „ključ“ za upis i automatsku razmjenu podataka između službenih evidencija te kao takav, on po sebi nije tajan podatak. Osobni identifikacijski broj bit će sadržan na identifikacijskim ispravama, na računima prema posebnim propisima, a koristit će se i u platnom prometu. Opisanim načinom korištenja osobni identifikacijski broj bit će široko dostupan, pa nije i ne može biti tajan podatak."*

U tekstu objavljenom na stranicama Agencije za zaštitu osobnih podataka (dalje: AZOP) OIB u smislu osobnog podatka⁶ nalazimo tvrdnju da se OIB "ne smatra tajnim, već povjerljivim osobnim podatkom". Na žalost, u istom tekstu nije pojašnjeno na koji je način uređena njegova povjerljivost.

Pravne osobe

OIB pravne osobe jedan je od obaveznih podataka koji se upisuje za sve pravne osobe upisane u sudski registar kod Trgovačkog suda temeljem čl. 24. Zakona o sudskom registru⁷. OIB je ujedno obavezni dio svih poslovnih dokumenata jer ga obveznik mora na njima navesti, u skladu s odredbama Zakona o OIBu. U sudski registar upisuje se i OIB osoba ovlaštenih za zastupanje, a oba OIBa možemo saznati uvidom u sudski registar kojem, kao što je poznato, možemo pristupiti i putem interneta⁸.

Istovjetnu odredbu o tome da se u registar upisuje i OIB pravne osobe nalazimo i u drugim propisima kojima je uređeno osnivanje pravnih osoba, primjerice neprofitnih organizacija ali i drugih vrsta pravnih osoba.

Fizičke osobe

S doznavanjem broja fizičkih osoba je nešto drugačije.

Na stranicama Porezne uprave, u dijelu posvećenom OIBu⁹ možemo saznati da OIB fizičke osobe možemo doznati jedino ako već znamo matični broj građana ili broj osobne iskaznice. Vidjeli smo da se MBG koristi za povezivanje službenih evidencija, da se ne ispisuje na dokumentima te iz toga slijedi da ga obveznici ne moraju nikome priopćiti.

Dakle, da bismo saznali javni podatak moramo prvo znati podatak koji obveznik nema obvezu nikome priopćavati?

⁵ http://www.porezna-uprava.hr/HR_publicacije/Stranice/prirucnici_brosure.aspx

⁶ <http://azop.hr/info-servis/detaljnije/oib-u-smislu-osobnog-podatka>

⁷ "Narodne novine", br. 1/95., 57/96., 1/98., 30/99., 45/99., 54/05., 40/07., 91/10., 90/11., 148/13., 93/14. i 110/15.)

⁸ <https://sudreg.pravosudje.hr/>

⁹ http://www.porezna-uprava.hr/HR_OIB/Stranice/default.aspx

Preostaje pitanje zbog čega nam uopće može zatrebati OIB neke fizičke osobe? Znamo li da danas OIB navodimo na svim dokumentima kojima saobraćamo s korisnicima OIBa, a u tom su krugu i pravosudna tijela, možemo pomisliti da nam je OIB, primjerice, neophodan i kad želimo nekoga tužiti.

U parničnom postupku temeljem čl. 106. Zakona o parničnom postupku¹⁰ (dalje: ZPP) sadržaj podneska mora sadržavati OIB stranke koja ga podnosi. OIB protustranke nije obavezni sastojak podneska. Iz odredbe čl. 184. ZPPa vidimo da sud može od Ministarstva financija, Porezne uprave zatražiti broj OIBa tuženika.

Slijedi da ne moramo znati OIB osobe koju želimo tužiti, iako tada moramo računati s time da će sud utrošiti nešto vremena da jednoznačno utvrdi na koju se osobu tužba odnosi.

Također slijedi da fizičke osobe imaju obvezu priopćiti svoj OIB u svim situacijama u kojima saobraćaju s nekim od korisnika OIBa, a i u situacijama u kojima je drugom obvezniku OIBa taj podatak potreban da bi ispunio svoje zakonske obveze. U svim ostalim slučajevima fizička osoba nema obvezu bilo kome priopćiti svoj OIB.

7. OIB i zaštita osobnih podataka

Iako javni podatak, već iz toga što se koristi u svim službenim evidencijama i predstavlja ključ kojim se može doći do cijelog spektra podataka o fizičkim osobama jasno je da je OIB bez sumnje osobni podatak koji uživa punu zaštitu po Zakonu o zaštiti osobnih podataka¹¹ te za njegovo prikupljanje vrijede sva pravila o potrebnoj zakonitoj svrsi i pravnom temelju prikupljanja.

Oni koji iz bilo kojeg razloga imaju podatak o svojim članovima, korisnicima, strankama i slično, moraju taj podatak štiti i čuvati ga na sigurnom mjestu te moraju onemogućiti neovlašteni pristup, odnosno moraju ispunjavati sve obveze predviđene zakonom i podzakonskim aktima koji se odnose na zaštitu osobnih podataka.

Copyright © Gordana Muraja 2018

¹⁰ "Narodne novine", br. 148/11. (pročišćeni tekst), 25/13. i 89/14.

¹¹ "Narodne novine", br. 103/03., 118/06., 41/08. i 130/11.